

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДИТИНСТВА В УКРАЇНІ (20-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

УДК 37.013.74

DOI: 10.12958/2227-2747-2022-2(180)-82-90

Ваховський Леонід Цезаревич,

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри соціальної роботи

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна

vakhovsky81@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4163-2453>

Для цитування: Ваховський Л. Ц. Особливості соціального захисту дитинства в Україні (20-ті роки ХХ століття). *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 2 (180). С. 82–90. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-2\(180\)-82-90](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-2(180)-82-90)

References (стандарт APA): Vakhovskyi, L. Ts. (2022). Osoblyvosti sotsialnoho zakhystu dytynstva v Ukraini (20-ti roky KhKh stolittia) [Peculiarities of Social Protection of Childhood in Ukraine (the twenties of the XX century)]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 2 (180), 82–90. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-2\(180\)-82-90](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-2(180)-82-90) [in Ukrainian].

Постановка проблеми. У вітчизняній історико-педагогічній науці існує традиція обґрунтування актуальності дослідження з позицій так званого презентизму. Згідно з цією дослідницькою стратегією необхідність вивчення тієї чи тієї теми виправдовується, перш за все, наявністю проблем у сучасній освіті, які, як вважають науковці, неможливо вирішити без використання історико-педагогічного досвіду. На жаль, часто «проекція на сучасність» виглядає формальною, і вченим доводиться виявляти певну інтелектуальну спритність, щоб підтвердити цю тезу.

Ми звертали увагу на те, що презентистський підхід може призвести до спо-

творення минулого, породжувати упередженість і тенденційність історичного аналізу, висновків, узагальнень, інтерпретацій, оцінок і цим знижувати об'єктивність, науковість і теоретичний потенціал отриманих результатів. Подолання негативних наслідків використання презентизму потребує виваженості та ставлення до історико-педагогічного досвіду як до унікального, неповторного явища, яке не можна перенести та

повторити на сучасному етапі з метою вирішення наявних освітніх проблем (Vakhovskiy, Ivchenko, Ivchenko, 2021, с. 499).

На нашу думку, актуальність вивчення особливостей соціального захисту дитинства в Україні у 20-ті роки ХХ століття зумовлена, перш за все, тим, що цю проблему досліджували переважно в контексті розвитку освіти та педагогічної думки в означений період. Для забезпечення її всебічного аналізу важливо розглянути соціальний захист дітей та молоді як елемент системи соціальної роботи, що почала створюватись у 20-ті роки ХХ століття. Це дасть змогу глибше зрозуміти специфіку соціальної державної політики, дослідити її як певну цілісність, звернути увагу не лише на педагогічні, але й на соціальні аспекти захисту дитинства.

Аналіз актуальних досліджень.

Окремі аспекти проблеми соціального захисту дітей у досліджуваній період знайшли відображення в науковій літературі. Зокрема питання, пов'язані з подоланням дитячої безпритульності у 20-ті рр. ХХ століття, досліджували В. Виноградов, В. Виноградова-Бондаренко, Н. Лаврушина, Л. Олянич, О. Паращевіна, В. Стремєцька та ін. Вивченню теорії та практики соціального виховання дітей у цей період присвячено студії Л. Березівської, Л. Гребінь, Н. Дічек, Г. Лялюк, О. Мальцевої, О. Петришен, Л. Цибулько, Л. Штефан та ін. Проте, як підкреслено раніше, історичні аспекти соціального захисту дітей як на пряму діяльності державних органів соціального забезпечення у 20-ті роки спеціально не досліджувались.

Мета статті – обґрунтувати особливості соціального захисту дитячого населення в Україні у 20-х роках ХХ століття як складника державної системи соціального забезпечення.

Методологія та методи дослідження. Методологічну основу проведеного до-

слідження становлять принципи історизму, об'єктивності, урахування сукупності фактів. Для реалізації поставленої мети використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: аналіз, синтез, індукція, дедукція, зіставлення, узагальнення, систематизація наукових положень, історико-генетичний, історико-порівняльний методи.

Виклад основного матеріалу.

На початку 20-х років ХХ століття в Україні склалася надзвичайно драматична соціально-економічна й соціально-політична ситуація. Перша світова війна, революція й громадянська війна призвели до фактичного знищення промисловості та сільського господарства, загибелі близько 1,5 млн. осіб. У 1921 р. промислове виробництво в країні становило лише 5 – 10% довоєнного виробництва. Становище ускладнили катастрофічна засуха 1921 р. і голод 1921 – 1922 рр., наслідки яких найбільш гостро відчувались у Катеринославській, Запорізькій, Одеській і Миколаївській губерніях, що до Першої світової війни були головними експортерами хліба (Історія соціальної роботи, 2017, с. 73).

У цих умовах найбільш уразливою категорією населення, яка потребувала негайної соціальної допомоги, були дітисироти й діти, позбавлені з різних причин батьківського піклування. Народний комісар освіти України Г. Гринько звернув увагу на «неймовірно загострюване і нестійке положення дітей» і навів відповідні статистичні дані: у 1922 році в Донбасі налічувалось 60 тисяч круглих сиріт, у Волинській губернії – 20 тисяч, у Київській губернії – більше 30 тисяч. Якщо врахувати кількість дітей-напівсиріт, писав він, то восьма частина всіх дітей країни була взагалі безпомічною, потребувала допомоги (Гринько, 1922, с. 14).

Гострота ситуації підсилювалась тим, що в цей період значно скоротилась кіль-

кість освітніх установ. Якщо в 1921 році в Україні налічувалося 21968 культосвітніх установ, які відвідували 2023688 дітей, то протягом наступного 1922 – 1923 навчального року їхня кількість зменшилася до 16655 (Артемова, 2006, с. 285).

У цей період більшовицька влада почала формувати нову систему соціального забезпечення, особливість якої полягала в тому, що соціальна допомога й соціальний захист населення стають державною справою. Приватна й громадська ініціатива виключались із нової моделі соціальної допомоги й розглядались як «пережиток старого часу». Специфіка нової системи також виявлялась у тому, що вона ґрунтувалась на класовому підході до надання різних видів соціальної допомоги. Згідно з нормативними положеннями право на соціальне забезпечення трудящих з боку держави мали лише особи, джерелами існування яких була власна праця, без експлуатації чужої (Фурман, Підгурська, 2014, с. 66). Класову диференціацію населення Н. Дічек влучно назвала «негативним» диференційованим підходом до надання соціальних послуг (Дічек, 2012, с. 72).

У надзвичайно складній і нестійкій соціально-економічній ситуації змінювалась не лише соціальна, а й освітня політика держави. Зауважимо, що Наркомос України на Першій Всеукраїнській нараді з освіти, що відбулася в березні 1920 року в Харкові, відмовився від копіювання російських підходів до реформування освітньої галузі. «Схема народної освіти в УСРР», яка була ухвалена учасниками цього заходу, започаткувала створення особливої освітньої системи в Україні. Вона передбачала (на відміну від російської) створення навчальних закладів двох типів: установ соціального виховання дітей до 15 років та професійно-технічних шкіл з дво-, трирічним термі-

ном навчання. Установами соціального виховання визначались дошкільні заклади (дитячий садок, дитячий будинок, комуна, колонія) для дітей від 4 до 8 років та єдина трудова семирічна школа для дітей від 8 до 15 років (I концентр – 4 роки навчання (з 8 до 12 років), II концентр – 3 роки навчання (з 12 до 15 років)).

Необхідність утілення саме такої освітньої системи тодішній нарком освіти Г. Гринько пояснював не лише необхідністю підготовки кваліфікованих робітників для відбудови народного господарства, а й необхідністю організації соціального захисту дітей і турботи про них через велику кількість сиріт і напівсиріт, які з'явилися в результаті революції та війни (Гринько, 1920, с. 66).

Заступник наркома освіти, відомий педагог Я. Ряппо також робив акцент на функції соціального захисту, оскільки внаслідок голоду й розрухи з'явилася велика кількість безпритульних дітей, а багато дітей навіть у сім'ях не мали належних засобів існування. Саме тому, уважав він, першою справою Наркомосу України в той час була не школа й не навчання дітей, а врятування дитячого населення від голоду, хвороб, бездомності. Першочерговим завданням було надання державного забезпечення дітям у спеціально створених для цього установах (Ряппо, 1927, с. 15).

Як бачимо, ідея соціального захисту дітей була пріоритетною в освітній державній політиці 20-х років і визначально впливала на зміст, форми та методи навчання й виховання молодого покоління.

Соціальна спрямованість державної освітньої політики знайшла відображення, перш за все, у «Декларації про соціальне виховання дітей» (липень 1920 р.), у якій ставилось завдання надати соціальний захист сотням тисяч дітей, які опинилися без будь-яких засобів до життя. Завдання

соціального виховання вбачалось у тому, щоб повною мірою розвинути закладені в дитячій природі сили і здібності, а основною та єдиною його формою повинна стати не школа, а дитячий будинок, у якому дитина матиме змогу отримати не лише тимчасовий чи постійний притулок, а все, що їй потрібно для життя (Декларація Наркомосвіти У.С.Р.Р. про соціальне виховання дітей, 1920, с. 9).

Прийняття Декларації в цей історичний період і саме в Україні, підкреслював Г. Гринько, зумовлювалось наслідками громадянської війни та частою зміною урядів, а також згасанням виховних впливів родини. У цих обставинах діти, не знаходячи в сім'ї задоволення своїх запитів, «вслід за дорослими стихійно тягнуться назустріч якомусь своєму колективному життю, своїм колективним формам» (Гринько, 1922, с. 15).

Нарком освіти Г. Гринько на основі порівняльного аналізу показав відмінності «Положення про єдину трудову школу», яке було прийняте в РРФСР у 1918 р., і української «Декларації про соціальне виховання дітей». Перший документ, на його думку, розглядає дитину крізь призму школи, веде мову про шкільні предмети, види ручної праці, педагогічну техніку і, за великим рахунком, проголошує словесне навчання, що було притаманне старій школі. Декларація ж відштовхується від глибокої кризи сім'ї, нечуваного зростання безпритульності і стосується не лише школярів, а всього дитячого населення. Вона націлена на забезпечення соціального виховання, основою якого є охорона дитинства. Основними завданнями охорони дитинства Г. Гринько вважав: 1) взяття на облік усіх дітей до 15 років; 2) забезпечення кожній дитині її прав на матеріальне забезпечення, виховання, охорону здоров'я; 3) вилучення безпритульних дітей з вулиці, ринку, вокзалу й розміщення їх у

дитячих закладах соціального виховання; 4) захист прав дітей, що живуть у сім'ях, але потребують соціальної допомоги (Гринько, 1922, с. 14 – 15).

Як відомо, положення «Декларації про соціальне виховання дітей» стосовно дитячого будинку як основного освітнього закладу не знайшло практичного втілення, і більшість дітей продовжували навчатись у загальноосвітніх школах. Покращення економічного стану населення призвело до скорочення дитячих будинків, оскільки батьки розшукували своїх дітей та забирали з дитячих будинків, а місцеві відділи освіти були зацікавлені в скороченні видатків на утримання дитячих будинків (Н. М., 1925, с. 83 – 85).

У першій половині 20-х років прийнято низку документів, спрямованих на правове й організаційне забезпечення діяльності з охорони дитинства. У червні 1921 року Рада Народних Комісарів УСРР затвердила постанову «Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю», у якій визначалось, хто з неповнолітніх дітей віком до 18 років вважаються безпритульними. До цієї категорії було віднесено не лише дітей, позбавлених батьківського піклування, а й дітей, які не мали належних умов для виховання та навчання, передбаченого чинними законами, у сім'ях (Постанова Раднаркому УСРР, 1921, с. 2 – 3).

У листопаді 1922 р. РНК УСРР прийняла постанову про створення Центральної комісії допомоги дітям (ЦКДД), діяльність якої була націлена на організацію сил радянської спільноти у справі боротьби з дитячою безпритульністю, покращення побуту дитячих установ, громадського харчування й реєвакуації дітей (Лаврушина, 2018, с. 68).

У 1924 – 1925 роках спостерігався активний пошук нових форм соціального захисту дітей: утворення шкіл-клубів, ор-

ганізація осередків Всеукраїнського товариства «Друзі дітей», проведення акцій з метою збирання коштів на покращення становища дітей у дитбудинках (Виноградов, 1999, с. 78).

Народний комісаріат освіти зробив спробу створити систему охорони дитинства як низку пов'язаних між собою певних заходів і установ, а саме: а) дитяча інспекція; б) облік та розподілення; в) юридична допомога; г) ради охорони дитинства; д) осередки друзів дітей; е) прийомні пункти; ж) колектори-розподільники; з) відкритий дитячий будинок; и) артлі безпритульних підлітків; к) установи для правопорушників; л) комісії у справах неповнолітніх. Було розроблено нормативні положення, що стосувалися всіх елементів системи охорони дитинства (Руководство по соціальному вихованню, 1925, с. 14).

У 20-ті роки вітчизняна галузь освіти та виховання відчувала помітний вплив педології, оскільки мала справу із значною кількістю дітей, які мали відхилення в розвитку та поведінці. Уже в прийнятій «Декларації про соціальне виховання дітей» думка педологів про необхідність ставлення до кожної дитини як до особливої істоти поставала як основоположна. Підкреслено, що саме педологія, розглядаючи кожний крок життя дитини як крок її виховання, наполягає на єдності виховного процесу від народження дитини до юнацтва. В Україні велась активна цілеспрямована робота щодо створення педологічної служби, необхідність у якій була зумовлена, перш за все, поширенням негативних явищ у дитячому середовищі (безпритульність, бродяжництво, дитяча злочинність), гострою необхідністю в захисті дитинства.

Зауважимо, що провідне місце в українській педології 20-х років займав рефлексологічний напрям, і навіть терміни «рефлексологія» та «педологія» в цей

період використовували як синоніми (Нариси з історії українського шкільництва, 1996, с. 75). В основі рефлексології було положення про те, що немає жодного свідомого або несвідомого процесу думки, який би не виявлявся зовнішньо, тобто в поведінці. Як наслідок, предметом рефлексології було визначено всі рефлекси, що протікають за участю головного мозку. За визначенням В. Бехтерева, рефлексологія вивчає зовнішні особливості дій людини, її міміки й жестів, голосу й мовлення у співвідношенні з тими фізичними, біологічними особливостями, соціальними впливами зараз і в минулому, які їх зумовлюють (Бехтерев, 1926, с. 13).

Саме рефлексологічні ідеї поширювались серед українських педагогів. Так, відомі вчені досліджуваного періоду А. Граборов та І. Соколянський з 1922 по 1927 рік на педагогічних курсах викладали дисципліну «Основи педології у зв'язку з педагогікою». Педологію вони розглядали як науку про розвиток механізмів поведінки, про властивості дитячої природи (Граборов, 1928, с. 4).

Педологію, як уже підкреслювалось, намагались використовувати в процесі роботи з дітьми, які мали відхилення в поведінці й потребували соціальної допомоги. І. Соколянський під час дискусії щодо основних напрямів діяльності дослідно-педологічних станцій запропонував створити у їх складі два відділи: 1) відділ нормальної педології (веде роботу через кабінети соціальної педагогіки); 2) відділ патологічної педології (веде роботу через лікарсько-педологічні кабінети) (ЦДАВО, 1923, с. 51).

Ще одна особливість соціального захисту дитинства у 20-ті роки полягала в тому, що в його здійсненні брала участь велика кількість установ і відомств, які часто дублювали одне одного. Розподіл функцій між ними відбувся з прийняттям

постанови ВУЦВК та РНК УСРР «Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю в УСРР» (листопад 1927 р.). Він мав такий вигляд: НК здоров'я – ліквідація безпритульності серед дітей віком до 4-х років; НК освіти – ліквідація безпритульності серед дітей віком від 4-х до 18-ти років; добровільні товариства («Друзі дітей», Червоний Хрест, кооперативні організації) – боротьба з бездоглядністю та профілактика безпритульності; НК соцзабезпечення – керівництво опікунськими радами на місцях та загальна опіка; НКВС та ДПУ – боротьба з правопорушеннями неповнолітніх та вилучення безпритульних з вулиці; НК праці – працевлаштування безпритульних та бездоглядних дітей; Центральна комісія допомоги дітям (ЦКДД) – фінансування і здійснення контролю за всіма заходами по боротьбі з безпритульністю (Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю, 1927, с. 73).

Зміна соціально-економічної ситуації, політичного курсу, установа тота-літарного режиму, підсилення політизації освіти й педагогічної науки наприкінці 20-х років, безумовно, вплинули на теорію і практику соціального виховання. Перш за все, змінюються цільові установки соцвиху, які тепер вбачаються не в охороні й захисті дитинства, а в тому, щоб піднести загальнокультурний рівень трудових мас, виховати борців свого класу й ув'язати навчання й виховання з навколишнім життям (Ряппо, 1927, с. 6). Поступово сам термін «соціальне виховання» замінюється терміном «комуністичне виховання».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у 20-ті роки ХХ століття в Україні в надзвичайно складній соціально-економічній і політичній ситуації формувалась нова система соціального забезпечення населення й надання соціальної підтримки дітям, яка мала певні особливості. По-перше, мо-

дель соціальної допомоги стає повністю державною, з неї було виключено приватну й громадську ініціативу. При цьому надання соціальних послуг ґрунтувалось на класовому підході. По-друге, соціальна допомога дітям стає пріоритетом не лише соціальної, а й освітньої політики держави, яка в досліджуваній період мала на меті охорону дитинства і стосувалась і дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і дітей із сімей. По-третє, завдання соціального захисту дітей вирішували різні державні відомства та установи, між якими нормативно було розподілено функції. В умовах установа тота-літарного сталінського режиму, політизації й ідеологізації освіти, замовчування наявних соціальних проблем ідея соціального виховання й охорони дитинства поступово втрачає свою пріоритетність.

Предметом подальших наукових досліджень можуть стати зміст, форми та методи соціального захисту дітей в освітніх установах різних типів у 20-ті роки ХХ століття та в інші історичні періоди.

Література

Артемова Л. В. Історія педагогіки України. Київ : Либідь, 2006. 424 с.

Бехтерев В. М. Общие основы рефлексологии человека. Ленинград, 1926. 244 с.

Виноградов В. Проблеми дитячої безпритульності (20-ті рр. ХХ ст.). *Рідна школа*. 1999. № 10. С. 77–78.

Граборов А. Н. Развитие механизмов поведения. *Радянська школа*. 1928. № 3. С. 3–33.

Гринько Г. Социальное воспитание детей. *Путь просвещения*. 1922. № 1. С. 1–53.

Гринько Г. До схеми народної освіти в У.С.Р.Р. *Вісник НКО У.С.Р.Р.* 1920. № 1. С. 66.

Декларація Наркомосвіти У.С.Р.Р. про соціальне виховання дітей. *Вісник Народнього комісаріату освіти У.С.Р.Р.* 1920. № 1. С. 9–11.

Дічек Н. П. Прояви диференційованого підходу до організації дитинства в Україні у 20-ті роки ХХ ст. *Педагогіка і психологія.* 2012. № 3. С. 71–80.

Історія соціальної роботи : навч. посіб. / уклад.: О. О. Кравченко, О. О. Матрос. Умань : РВЦ «Візаві», 2017. 117 с.

Лаврушина Н. Діяльність Центральної комісії допомоги дітям у боротьбі з безпритульністю в Україні (1922 – 1932 рр.). *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки.* 2018. Вип. 3. С. 66–74. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2018-1-3-66-74>.

Нариси з історії українського шкільництва. 1905 – 1933 : навч. посіб. / О. В. Сухомлинська та ін. Київ : Заповіт, 1996. 304 с.

Н. М. Народня освіта на Україні в 1924 році. *Радянська освіта.* 1925. № 8–9. С. 83–85.

Постанова Раднаркому УСРР «Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю». *Бюлетень Наркомпросу УСРР.* 1921. № 6. С. 2–3.

Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю в УСРР: постанова ВУЦВК і РН К УСРР від 23.11.1927 р. *Закони та розпорядження в справі народної освіти: систематизований зб. з передмовою заст. наркома освіти УСРР О. Полоцького.* Харків : Рад. школа, 1931. 288 с.

Руководство по соціальному вихованню. Харків : Госиздат України, 1924. 324 с.

Ряппо Я. П. Народня освіта на Україні за десять років революції. Харків : Державне вид-во України, 1927. 125 с.

Ряппо Я. Цілеві установки навчальних закладів України. *Шлях освіти.* 1927. № 2–3. С. 5–30.

Фурман А. В., Підгурська М. В. Історія соціальної роботи : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 174 с.

ЦДАВО (Центральний державний архів вищих органів влади) України, фонд 166, оп. 3, справа 900., 51.

Vakhovskyi L., Ivchenko A., Ivchenko T. Presentism as Research Strategy in Modern History of Education. *Istoriya-History.* 2021. Vol. 29. Number 5. P. 498–509. DOI: <https://doi.org/10.53656/his2021-5-5-pres>.

References

Artemova, L. V. (2006). *Istoriia pedahohiky Ukrainy [History of Pedagogy of Ukraine]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

Bekhterev, V. M. (1926). *Obshchie osnovy refleksologii cheloveka [General Principles of Human Reflexology]*. Leningrad [in Russian].

Vynohradov, V. (1999). *Problemy dytiachoi bezprytulnosti (20-ti rr. XX st.) [Problems of Child Homelessness (20s XX century)]*. *Ridna shkola – Native school, 10*, 77–78 [in Ukrainian].

Graborov, A. N. (1928). *Razvitie mekhanizmov povedeniya [Development of Behavior Mechanisms]*. *Radianska shkola – Soviet school, 3*, 3–33 [in Russian].

Grin'ko, G. (1922). *Social'noe vospitanie detej [Social Education of Children]*. *Put' prosveshcheniya – Path of Enlightenment, 1*, 1–53 [in Russian].

Hrynko, H. (1920). *Do skhemy narodnoi osvity v U.S.R.R. [To the Scheme of Public Education in the U.S.S.R.]*. *Visnyk NKO U.S.R.R. – Bulletin of the PCE of the U.S.S.R, 1*, 66 [in Ukrainian].

Deklaratsiia Narkomosvity U.S.R.R. pro sotsiialne vykhovannia ditei (1920) [Declaration of the People's Education Council of the U.S.S.R.R. about Social Education of Children]. *Visnyk Narodnoho komisariatu osvity U.S.R.R. – Bulletin of the People's Commissariat of Education of the U.S.S.R, 1*, 9–11 [in Ukrainian].

Dichek, N. P. (2012). Proiavy dyferentsiiovanoho pidkhotu do orhanizatsii dytynstva v Ukraini u 20-ti roky XX st. [Manifestations of a Differentiated Approach to the Organization of Childhood in Ukraine in the 20s of the 20th century]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology*, 3, 71–80 [in Ukrainian].

Kravchenko, O. O., & Matros, O. O. (eds.). (2017). *Istoriia sotsialnoi roboty* [History of Social Work]. Uman: «Vizavi» [in Ukrainian].

Lavrushyna, N. (2018). Diialnist Tsentralnoi komisii dopomohy ditiam u borotbi z bezprytulnistiu v Ukraini (1922 – 1932 rr.) [Activities of the Central Commission for Helping Children in the Fight against Homelessness in Ukraine (1922 – 1932)]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Ser.: Pedahohichni nauky – Scientific Notes of Berdyan State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, 3, 66–74. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2018-1-3-66-74> [in Ukrainian].

Sukhomlynska, O. V. ets. (1996). *Narysy z istorii ukrainskoho shkilnytstva. 1905–1933* [Essays on the History of Ukrainian Schooling. 1905–1933]. Kyiv: Zapovit [in Ukrainian].

N. M. (1925). Narodnia osvita na Ukraini v 1924 rotsi [Public Education in Ukraine in 1924]. *Radianska osvita – Soviet education*, 8–9, 83–85 [in Ukrainian].

Postanova Radnarkomu USSR «Pro zakhody borotby z dytiachoiu bezprytulnistiu» [Resolution of the Soviet People's Committee of the USSR «On Measures to Combat Child Homelessness»]. (1921). *Biuletyn Narkomprosu USSR – Bulletin of the People's Commissariat of the USSR*, 6, 2–3 [in Ukrainian].

Pro zakhody borotby z dytiachoiu bezprytulnistiu v USSR: postanova VUTsVK i PH K USSR vid 23.11.1927 r.

[On Measures to Combat Child Homelessness in the USSR: Resolution of the VUCVK and PH of the USSR dated November 23, 1927]. (1931). *Zakony ta rozporiadzhennia v spravi narodnoi osvity – Laws and Orders in the Field of Public Education*. Harkiv: Rad. Shkola [in Ukrainian].

Rukovodstvo po social'nomu vospitaniyu [Guide to Social Education]. (1924). Har'kov: Gosizdat Ukrainy [in Russian].

Riappo, Ya. P. (1927). Narodnia osvita na Ukraini za desiat rokiv revoliutsii [Public Education in Ukraine During Ten Years of the Revolution]. Kharkiv: Derzhavne vyd-vo Ukrainy [in Ukrainian].

Riappo, Ya. (1927). Tsilevi ustanovky navchalnykh zakladiv Ukrainy [Target Installations of Educational Institutions of Ukraine]. *Shliakh osvity – The way of Education*, 2–3, 5–30 [in Ukrainian].

Furman, A. V., & Pidhurska, M. V. (2014). *Istoriia sotsialnoi roboty* [History of Social Work]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady Ukrainy [The Central State Archive of the Higher Authorities of Ukraine]. 166. 3. 900. 51 [in Ukrainian].

Vakhovskiy, L., Ivchenko, A., & Ivchenko, T. (2021). Presentism as Research Strategy in Modern History of Education. *Istoriya-History*, 29 (5), 498–509. DOI: <https://doi.org/10.53656/his2021-5-5-pres>.

Ваховський Л. Ц. Особливості соціального захисту дитинства в Україні (20-ті роки XX століття)

У статті розкрито особливості соціального захисту дітей в Україні у 20-х роках XX століття. Показано, що в умовах гострої кризи, зумовленої війнами, революційними подіями, розрухою, голодом, у країні почала створюватись систе-

ма соціального забезпечення населення, яка включала надання соціальної допомоги дітям. Виокремлено найбільш важливі особливості цієї системи: державний характер і виключення з моделі соціальної допомоги приватної і громадської ініціативи; класовий підхід до надання соціальних послуг; участь у діяльності із соціального захисту дітей значної кількості державних відомств та установ і розподілення функцій між ними.

Доведено, що надання соціальної допомоги дітям стало пріоритетом не лише соціальної, а й освітньої політики держави. Прийняття «Декларації про соціальне виховання дітей» (1920) та інших нормативних документів сприяло закріпленню в якості головного завдання вітчизняного соціального виховання діяльності з охорони дитинства, що стосувалась і дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і дітей із сімей, які не мали належних умов для навчання й виховання. Було нормативно визначено низку пов'язаних між собою відповідних установ і заходів, спрямованих на охорону дитинства. Зроблено акцент на тому, що в досліджуваній період вітчизняна галузь соціального виховання відчувала помітний вплив рефлексології як найбільш поширеного в Україні напрямку педології.

Ключові слова: соціальне виховання, соціальний захист, охорона дитинства, дитяча безпритульність, рефлексологія.

Vakhovskyi L. Peculiarities of Social Protection of Childhood in Ukraine (the twenties of the XX century)

The article reveals the peculiarities of social protection of children in Ukraine in the twenties of the XX century. It has been shown that amidst acute crisis caused by wars, revolutions, devastation and famine,

the system of social welfare of population started to be developed in the country, which included provision of social assistance to children. The most important features of this system have been singled out in the article, which are the follows: state nature and exclusion of private and public initiative from the model of social assistance; class approach to the provision of social services; participation of a significant number of state units and institutions in the activities of social protection of children and distribution of functions among them.

It has been proved that the provision of social assistance to children has become a priority not only of social, but also for educational policy of the state. The adoption of “Declaration on the Social Education of Children” (1920) and other normative documents contributed to the establishing of protection of children as the main task of domestic social education. Such protection was distributed onto both – orphans and children deprived of parental care, and children from families deprived of proper conditions for education and upbringing. The interrelated institutions and measures aimed at protecting children have been normatively defined. It has been emphasized that during the investigated period, the domestic offshoot of social education was under the noticeable influence of reflexology as the most widespread field of pedagogy in Ukraine.

Keywords: social education, social protection, protection of childhood, children's homelessness, reflexology

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Байдик Віта Володимирівна – кандидат психологічних наук, Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Київ, Україна), завідувач кафедри управління освітою.

Буряк Олена Олександрівна – кандидат педагогічних наук, Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Київ, Україна), завідувач кафедри природничо-наукових дисциплін та методики їх викладання.

Гоголь Наталія Валеріївна – доктор педагогічних наук, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (м. Глухів, Україна), доцент кафедри української мови, літератури та методики навчання.

Дічек Наталія Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України (м. Київ, Україна), завідувач відділу історії та філософії освіти.

Спіхіна Марина Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава, Україна), докторантка кафедри дошкільної та початкової освіти.

Желанова Вікторія Вячеславівна – доктор педагогічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна), професор кафедри освітології та психолого-педагогічних наук.

Іванюк Ганна Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна), професор кафедри освітології та психолого-педагогічних наук.

Караман Олена Леонідівна – доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава, Україна), ректор.

Кечик Ольга Олександрівна – кандидат педагогічних наук, Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Київ, Україна), завідувач кафедри педагогіки та психології.

Курило Віталій Семенович – доктор педагогічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава, Україна), голова вченої ради.

Мигович Ірина Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава, Україна), в.о. декана факультету іноземних мов.

Собченко Тетяна Миколаївна – доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна), професор кафедри початкової і професійної освіти.

Ткачов Артем Сергійович – доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна), доцент кафедри початкової і професійної освіти.

Ткачова Наталія Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна), професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки.

ДО УВАГИ АВТОРІВ. ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ДЖЕРЕЛ ТА REFERENCES

Список використаних джерел подається наприкінці статті після слова «**Література**» й оформлюється відповідно до ДСТУ 8302:2015. Бібліографічний опис джерела подається з абзацу; ім'я автора (або перше слово назви) виділяється жирним шрифтом.

До статті також додається перелік використаних джерел латиницею (**References**). Для оформлення References обов'язковим є АРА-стиль: Автор. (Рік публікації). Назва книги транслітерована [Назва книги англійською мовою]. Місто: Видавництво [Мова оригіналу]. Рекомендований сайт для транслітерації з української мови – <http://ukrlit.org/transliterations>.

Роменець В. А. Психологія творчості: навч. посіб. Київ : Либідь, 2004. 288 с.	Romenets, V. A. (2004). <i>Psykhologhiia tvorchosti, navch. posib</i> [Psychology of Creativity: textbook]. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
Нова українська школа: основи Стандарту освіти / редкол.: Л. Гриневич та ін.; за заг. ред. М. Товкало. Львів, 2016. 64 с.	Tovkalo, M., & Hrynevych, L. (Eds.) (2016). <i>Nova ukrainska shkola: osnovy Standartu osvity</i> [New Ukrainian School: Fundamentals of the Standard of Education]. Lviv [in Ukrainian].
Ваховський Л. Ц. Особливості використання парадигмального підходу в дослідженнях з історії освіти та педагогічної думки. <i>Освіта та педагогічна наука</i> . 2021. № 2 (177). С. 75–82. DOI: https://doi.org/10.12958/2227-2747-2021-2(177)-75-82	Vakhovskyi, L. Ts. (2021). <i>Osoblyvosti vykorystannia paradyhmalnoho pidkhodu v doslidzhenniakh z istorii osvity ta pedahohichnoi dumky</i> [Features of Use of Paradigmatic Approach in Research on History of Education and Pedagogical Thought]. <i>Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences</i> , 2 (177), 75–82. DOI: https://doi.org/10.12958/2227-2747-2021-2(177)-75-82 [in Ukrainian].
Заболотний О. А. Педагогічні умови формування дидактичної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2010. 18 с.	Zabolotnyi, O. A. (2010). <i>Pedahohichni umovy formuvannia dydaktychnoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv vyshchikh ahrarnykh navchalnykh zakladiv</i> [Pedagogical Conditions of Forming Didactic Competence of Future Teachers of Higher Agricultural Institutions]. <i>Extended abstract of candidate's thesis</i> . Kyiv [in Ukrainian].
Разуменко Д. О. Формування економічної культури майбутніх учителів у фаховій підготовці : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. Харків, 2006. 211 с.	Razumenko, D. O. (2006). <i>Formuvannia ekonomichnoi kultury maibutnikh uchyteliv u fakhovii pidhotovtsi</i> [Formation of the Economic Culture Among Future Teachers in Vocational Training]. <i>Candidate's thesis</i> . Kharkiv [in Ukrainian]
Говорун Т. В. Гендерний ракурс проблеми економічної культури молоді. URL: http://gender.at.ua/_ld/2/203_forming.pdf	Hovorun, T. V. (2013). <i>Hendernyi rakurs problemy ekonomichnoi kultury molodi</i> [Gender Perspective of the Problem of the Economic Culture of Youth]. Retrieved from http://gender.at.ua/_ld/2/203_forming.pdf

Оформлення списку використаних джерел (**Література** та **References**) має включати, за наявності, DOI (унікальний ідентифікатор цифрового об'єкта). Знайти DOI для відповідних джерел можна за таким ресурсом: <https://doi.crossref.org/simpleTextQuery>.

При оформленні переліку використаних джерел латиницею (References) необхідно враховувати відповідні правила для **різного типу видань** (книги, періодичні видання, дисертації і т.д.) (наприклад, <http://publications.ntu.edu.ua/info/APA.pdf>).